

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU” CLUJ-NAPOCA

LUCRARE DE DOCTORAT

Revoluția de la 1848-1849
în comitatele Cluj, Turda și scaunul Arieș
Rezumat

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Cerc. științific gr. I: Dr. GELU NEAMȚU

DOCTORAND:

VASILE LECHINȚAN

Revoluția de la 1848-1849
în comitatele Cluj, Turda și scaunul Arieș
Vasile LECHINȚAN

Rezumat

Cuvinte cheie: revoluție, comitatele Cluj și Turda, scaunul Arieș, Dieta, războiul civil, liste de martiri români, revoluția în literatură, dicționar de protagoniști principali.

Lucrarea *Revoluția de la 1848-1849 în comitatele Cluj, Turda și scaunul Arieș* își propune să reprezinte o sinteză, bazată pe numeroase documente editate și inedite, pe noile cercetări istorice, a desfășurării evenimentelor pașoptiste pe teritoriul acestor unități administrativ-teritoriale, cu o viziune corectă și științifică asupra reconstituirii trecutului.

Este un adevăr unanim acceptat că revoluțiile succesive care au avut loc în primăvara anului 1848 în Europa s-au constituit într-un moment de schimbare radicală a destinului unei importante părți a omenirii în accederea ei la libertate, egalitate și fraternitate, deziderate sub semnul cărora s-au petrecut aceste evenimente care nu puteau ocoli Transilvania, aflată de secole sub o constituție medievală a privilegiilor aristocrației maghiare în special, a unor „națiuni” și religii recunoscute politic sau recepte. Evident că *Revoluția pașoptistă transilvană* nu poate fi privită decât în marele desfășurător al *Revoluției europene*, urmare acelei mari încordări a istoriei, începută la Paris și traversând Europa Centrală până la noi, reprezentând o uriașă forță vie, morală

și spirituală, care a creat o mare istorie. În societatea transilvană marele eveniment al „primăverii popoarelor” a fost receptat în mod diferit de naționalitățile care conviețuiau în acest spațiu, fiecare își vedea altfel această mare oportunitate a istoriei, de aceea s-a și ajuns la conflicte sângeroase și la război civil. Istoriografia revoluției pașoptiste se îmbină astfel cu cea a conflictului armat dintre cele două revoluții: română și ungară, cu intervenția represivă a Imperiului Habsburgic contra guvernării revoluționare ungare separatiste și opritoare a românilor și sașilor și cu intervenția Imperiului țarist, chemat în ajutor de către austrieci.

De remarcat faptul că dintr-o perioadă istorică foarte lungă în care anumite colectivități trăiau pe seama și în ignorarea celorlalte colectivități în Transilvania medievală, deodată timpul nu mai avea răbdare și impunea realizarea unui salt decisiv spre eliberare din constituțiile întunecate transilvane spre libertate și egalitate, chiar dacă idealul fraternității era încă departe. Trebuia să se declanșeze accesul spre civilizație. Cum și cât s-a reușit să se facă acest salt este mobilul care-i animă pe mulți cercetători. Pentru înțelegerea procesului de afirmare a națiunilor, de dislocare din negura unui prelungit statu-quo medieval a unei noi civilizații, bazate pe libertate umană, socială și națională, cercetarea recentă a istoriei Revoluției de la 1848-1849 este deosebit de relevantă, așa cum s-a precizat în numeroase monografii și studii de sinteză dedicate evenimentului și apărute de-a lungul timpului până în prezent. A contat, însă, situarea istoricului pe o poziție etică, etnică sau ideologică marcată de epoca sa, ceea ce a condus, nu arareori, la concluzii diametral opuse cu istoricul „celălalt”, sau cu istoria scrisă anterior. Este nevoie, așadar, de aprofundarea cercetării fenomenului pașoptist din perspectiva documentului primar, deoarece zac încă în arhive numeroase astfel de documente. De altfel, în ultimii ani s-a acumulat o impresionantă masă de material documentar, cu

dezvăluri inedite și foarte importante, apărută în ediții de documente cu referire la revoluția pașoptistă. Practic se renovează raportarea noastră la acest trecut, accentul căzând pe documentele primare inedite, dar și pe reflecțiile pertinente și echilibrate ale unor generații de istorici în special de la școala istoriografică clujeană. Revoluția română de la 1848-1849 din Transilvania, prin platforma idealurilor pe care le-a afirmat, stă la baza afirmării civilizației române moderne, la baza fondării unor structuri instituționale proprii, a afirmării unor generații de mari oameni de cultură și știință și din domeniul politicii și administrației de stat. A stat și la baza mișcărilor naționale ulterioare, până la Marea Unire de la 1918.

Lărgirea perspectivei asupra evenimentelor revoluționare, aprofundarea cercetării fenomenului pașoptist, abordarea unei viziuni cât mai cuprinzătoare asupra acestui subiect este și mobilul demersului lucrării de față pentru cunoașterea a ceea ce s-a întâmplat pe teritoriul comitatelor Cluj (Cojocna), Turda și scaunul Arieș. Tot mai mult se afirmă în ultimii ani cercetarea monografică a Revoluției și a Războiului civil pe unități teritorial-administrative, fie la nivel de regiuni istorice, fie la nivel de comitate sau de scaune, fie la nivel de centre urbane, continuându-se câteva demersuri istoriografice din trecut, care au fost scrise însă dintr-o perspectivă etnicistă și marcate de ideologia epocii. Desigur că urmărirea desfășurării evenimentelor revoluționare pe aceste unități administrative studiate nu s-a făcut în detrimentul perspectivei generale asupra mersului Revoluției în ansamblu, nu doar românii din comitatele Cluj (Cojocna) și Turda și cei din scaunul Arieș au suferit opresiunea regimului revoluționar ungar, ostilitatea era contra românilor în general.

După prezentarea la începutul lucrării a istoriografiei problemei și a surselor de cercetare, cu importanța și, pe alocuri, cu scăderile acestora, în capitolul I, intitulat *Clujul – centru al Revoluției de la 1848 și al administrației politice și militar repressive*

maghiare, s-a abordat debutul Revoluției la Cluj și apoi rolul instituțiilor politice și administrative de stat care au marcat profund destinul evenimentelor ulterioare desfășurate în Transilvania. Prima mișcare revoluționară la Cluj are loc în 21 martie 1848. Istoricul Szilágy Sándor prezintă această zi în luminoase culori romantice, astfel: *„Era o dimineață de martie. O zi foarte frumoasă. Cerul era albastru și soarele zâmbea. Parcă și comunitatea simțea că după somnul secular răsăreau zorii libertății. Era și timpul. Cât timp am fost în jug, am suferit cu răbdare lanțul sclaviei? Cum s-a putut îndurera atât națiunea maghiară? A fost jefuită de libertatea ei încetul cu încetul...”*. Astfel își începe istoricul clujean tirada despre atmosfera din capitala Transilvaniei, mișcare pe care și el o confirmă drept exclusivist maghiară, fără să amintească și de lanțul sclaviei românilor din Transilvania. Și tot în acest interes exclusivist maghiar vor continua, din ce în ce mai mult și mai violent, toate acțiunile revoluționare din oraș. Din punctul de vedere al doleanțelor românești de libertate, momentul de vârf clujean al debutului Revoluției este marcat de întâlnirea din Cluj-Mănăstur din noaptea de 27-28 martie 1848 a tinerilor revoluționari români Ioan Buteanu, Florian Micaș (care era avocat în Cluj), Ioan Suciu, Iosif Hodoș, Oprea Moroianu (ultimii trei, canceliști la Guberniul Transilvaniei, în Cluj) și Alexandru Papiu Ilarian, când s-a redactat primul proiect de program cunoscut al Revoluției Române.

Organizarea materialului documentar s-a făcut astfel pe instituții importante implicate în Revoluție, pe demersuri de natură administrativ-represivă ale acestor instituții. În primul rând se impunea o cercetare cât mai detaliată asupra rolului Dietei transilvane de la 1848, hotărâtor în revoluție, o cunoaștere a tuturor aspectelor, faptelor și ideilor vehiculate, care s-au întrepătruns în mod dinamic în acea atmosferă extraordinar de tensionată, cu voințe și interese contradictorii ale etniilor angajate în revoluție. Momentului Dietei de la Cluj i s-a dedicat cel mai amplu spațiu din lucrare, tocmai datorită importanței acestui eveniment, nu numai cu dezbaterile Dietei propriu-zise și cu legile votate, ci și cu relatările românilor martori oculari la Cluj, în frunte cu George Barițiu, și cu numeroasele și interesantele dezbateri ale sașilor în adunările delegațiilor scaunelor săsești la Dietă și pașii lor în retragere în fața presiunilor și valului de teroare care făceau imposibilă exprimarea mandatului cu care au fost trimiși la Cluj: acela de respingere a uniunii. Delegația celor peste 200 de români, în frunte cu episcopul Ioan Lemeni, trimisă de Adunarea de la Blaj să înainteze Dietei Petiția Națională, nu obține

nici un rezultat în acea atmosferă violent prounionistă maghiară ce domnea la Cluj. Dieta a avut un caracter medieval și aristocratic prin participarea acelorași deputați de dinainte de Revoluție, prin modul de desfășurare și prin tendința de includere în legi a perpetuării unor privilegii pentru minoritatea maghiară, în dauna românilor majoritari în țară, în primul rând, dar și în dauna sașilor.

S-a urmărit apoi rolul instituției Guberniului, care s-a comportat ca instrument al Revoluției ungare, de represiune contra românilor, această instituție statală fiind autorul moral al atrocităților de la Mihalț, Luna și din alte localități. Cu mare osârdie Guberniul Transilvaniei, pus în slujba revoluției maghiare și a uniunii, în toată primăvara și vara anului 1848, a dislocat trupe de represiune într-o parte și alta a Transilvaniei contra mișcărilor românești pentru libertate și dreptate socială și națională, dar și contra sașilor. Guberniul Transilvaniei și-a încetat activitatea, după o lungă perioadă de implicare de partea revoluției ungare ca factor represiv contra românilor și sașilor, în numele restabilirii „liniștii și ordinii” medievale, dar de fapt în numele reprimării oricăror încercări ale românilor și sașilor de a se opune realizării uniunii prin maghiarizare brutală și fără drept de apel.

Tot astfel, până în toamna anului 1848, și Comandamentul militar imperial, reprezentat la Cluj de generalul Puchner, s-a alăturat Revoluției ungare, deși i se atrăsese atenția asupra teroarei maghiare din oraș în timpul desfășurării lucrărilor Dietei. Militari imperiali au fost dislocați, la dispoziția guberniului, în diferite zone ale Transilvaniei împotriva țărănimii. Comandamentul militar imperial s-a conformat astfel poruncii împăratului, care a adoptat o poziție capitulară în fața revoluționarilor unguri în prima parte a desfășurării Revoluției.

Primăria Cluj, gărzile naționale maghiare, instituția comitatului Cluj, presa - doar maghiară („Erdélyi Híradó” [Buletinul ardelean]¹, transformat în „Kolozsvári Híradó”, „Honvéd”, „Ellenőr” [Controlorul]) - din oraș au slujit exclusiv interesele și idealurile Revoluției ungare. Pentru atmosfera din Cluj de după executarea în oraș, la marginea

---

¹ Despre istoricul acestei publicații vezi Dr. Hofbauer László, *Az „Erdélyi Híradó” története (1827-1848)*, în colecția *Erdélyi Tudományos Füzetek*, nr. 43, Cluj, 1932.

drumului spre Someșeni, a prefectului Alexandru Bătrâneau și a tribunilor Vasile Simonis și Vasile Turcu, este deosebit de semnificativ cazul arestării și maltratării protopopului român unit din Cluj, Ioan Fekete Negruțiu, salvat, totuși, de primarul Clujului, Gusztav Groisz, și de un alt maghiar în drumul spre arest la Primărie. Cercetând desfășurarea evenimentelor revoluționare de început din orașul capitală al Transilvaniei, se constată crearea unor premise decisive de evoluție a destinului ulterior al luptelor pentru libertate desfășurate pe teritoriul țării. La Cluj s-au dat direcțiile de evoluție ale evenimentelor de către marea aristocrație, s-a afișat lozinca „*Uniune sau moarte*”, care, așa cum spunea Barițiu, a dus la războiul civil, la Cluj erau instituțiile care au avut un rol decisiv în revoluție, tot la Cluj revoluționarii români au creat primul program al Revoluției Române și tot Clujul, „prim oraș maghiar al Transilvaniei” a dat tonul opresiunii evreilor din oraș.

. În contrast cu toată această atmosferă instaurată în Transilvania de revoluționarii maghiari, în lucrare sunt prezentate și interesele și idealurile Revoluției române, linia națională românească în Revoluție. Marea greșală a Revoluției ungare de la Pesta, care s-a contopit apoi cu Revoluția ungară transilvană, a fost promovarea ideii de reconstituire a Ungariei medievale prin anexarea Transilvaniei, idee fixată în punctul 12 al acestei Revoluții. Din Ungaria, ideea este indusă ca pe o aureolă salvatoare printre maghiarii și secuii din Transilvania, cu nesocotirea totală și brutală a realităților naționale din țară, a voinței românilor și sașilor. Intelectualitatea maghiară, aristocrația maghiară, credeau că prin diferite subterfugii, prin viclene și meșteșugite întorsături de fraze vor reuși să adoarmă opoziția română și săsească până la Dietă și în timpul Dietei care a votat Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, iar apoi, prin sancționarea de către împărat, actul votat devenind lege, să poată fi impus cu forța represivă a statului. Fruntașii ideologi maghiari ai Revoluției au crezut că acordarea unor drepturi și libertăți individuale va fi suficientă ca măsură revoluționară pentru celelalte neamuri ne-maghiare ca să le „fericească” și să le integreze prin maghiarizarea globală a lor în „marea patrie maghiară”. Au recurs chiar la cele mai violente atrocități asupra românilor și parțial asupra sașilor, până când monarhia austriacă, atât de capitulară în fața pretențiilor exclusiviste maghiare, a intrat în conflict armat, prin ajutor țarist, cu forțele militare ungare, pe care tot monarhia le-a patronat să se formeze și tot monarhia a patronat mult timp și numeroase atrocități contra românilor, subordonând în prima etapă (până la 18 octombrie) Comandamentul Militar imperial Guberniului de la Cluj.

În capitolul II intitulat *Evenimente revoluționare în comitatul Turda* s-a urmărit debutul și desfășurarea revoluției în comitat, cazul sărbătoririi cu mari speranțe a eliberării din iobăgie la Aluniș (Maierău), recrutările pentru armata ungară în comitat, trecerea spre Cluj a lăncierilor români în toamna anului 1848. De remarcat faptul că una dintre cele mai puternice și mai fidele „cetăți” ale revoluției maghiare de la 1848-1849 din Transilvania (alături de Cluj, Târgu Mureș, Zalău și Dej), de unde au pornit numeroase expediții de represalii contra revoluției române, a fost Turda. Oraș bogat, centru al comitatului cu același nume, Turda era locuită atunci, mai ales în zona centrală, în majoritate absolută de maghiari: aristocrați, nobilime de condiție mai scăpătată, funcționari la comitat și la oraș, burghezie etc. Atmosfera din timpul perioadei de început a Revoluției de la 1848 în Turda este descrisă de Ioan Rațiu, foarte probabil marele om politic de mai târziu. El arată că românii din jurul Turzii și din scaunul Arieș așteptau cu mult interes ziua eliberării de sub jugul iobăgiei. În luna mai erau însă îngrijorați de știrea venirii unor secui la Turda, cu care maghiarii îi amenințau că va fi vai de acei români care nu vor accepta uniunea (Transilvaniei cu Ungaria), nu vor jura pe constituția maghiară și nu vor ridica pretutindeni tricolorul maghiar. Așadar, ca și la Cluj, majoritatea absolută maghiară din oraș, conducerea maghiară a orașului, gărzile maghiare bine organizate și înarmate dădeau impresia unei solidarități de cetate inexpugnabilă, care se va dovedi însă foarte fragilă la vestea venirii lui Iancu și a oștilor sale spre Turda. Istoricul revoluției de la 1848-1849 din zona Turzii relevă, din păcate, nu atât o luptă pentru idealurile generoase ale libertății, egalității și fraternității din partea revoluției maghiare, ci o continuă activitate de represalii asupra românilor din zonă, care a dus la mari tragedii, și într-o tabără, și în alta. Revoluționarii români au cruțat totuși orașul Turda, care nu a avut soarta Aiudului, Vințului de Sus și Zlatnei. Din păcate istoriografia maghiară încă nu a prezentat până astăzi o situație corectă asupra evenimentelor revoluționare de la 1848-1849 din zona Turzii.

Capitolul al III-lea intitulat *Mișcările revoluționare din scaunul Arieș* aduce numeroase documente inedite privind evenimentele din 1848-1849 desfășurate în această mică unitate administrativ-teritorială medievală de lângă Turda, formată din 22 de localități, din care doar cinci erau românești și celelate majoritar maghiare/secuiești. Din izvoare documentare, aflate în fondul arhivistic Scaunul Arieș de la Arhivele Naționale Cluj, coroborate cu surse editate, se reconstituie evoluția evenimentelor din timpul revoluției pentru

românii și maghiarii din scaunul secuiesc Arieș din 1848-1849. Interesantă este petiția comunității de husari din Dumbrava, scaunul Arieș, adresată la 8 iunie 1848 Dietei Transilvaniei din Cluj. Solicita să fie sprijinită în recuperarea unor terenuri din hotarul satului, răpite prin violență și însușite pe nedrept de nobili din Remetea, „*pământuri cu adevărat secuiești*”, care riscă să ajungă în proprietatea urbarialiştilor, a iobagilor, la o eventuală sistare a robotei. „*Dorim să obținem ocrotirea țării pentru slujba noastră credincioasă*” – se spune în continuare, deoarece acele părți de hotar sunt „*ereditar secuiești*”. Semna Ștefan Petritean, jude militar, și Gavrilă Turcu, notarul satului, în numele lor și al comunității grănicerești. Așadar, românii din Dumbrava au considerat că este oportun momentul să lupte pentru drepturile lor. Documentul este important și pentru faptul că noțiunea de **secuiesc** nu exprimă o realitate etnică – mai ales că românii din Dumbrava aveau conștiința faptului că au primit acest hotar de la regele Vladislav în 1289 – ci o realitate teritorial-administrativă. Pe teritoriul scaunului Arieș se urmăreau toate mișcările românilor pentru libertate și erau trimise trupe pentru represalii și se făceau arestări și anchete pentru cea mai mică bănuială de „răzvrătire”. Deosebit de interesantă este și înțelegerea dintre românii și maghiarii din Pietroasa, scaunul Arieș, făcută în plin război civil, pentru a se apăra reciproc de atacuri și pustiiri. Ca un epilog al cumplitelor atrocități din războiul civil, un document de epocă scoate, însă, în evidență o realitate amară, reieșită dintr-o constatare, bănuim imparțială, făcută de un contemporan maghiar al evenimentelor. Într-o adresă dată din Bădeni la 25 septembrie 1849 către comisarul cezaro-regesc János Fornszek din Turda, vicecomitele scaunului Arieș arată că în războiul civil trecut, care a dus la excese fără măsură, a fost vremea „ucigașilor și jefuitorilor”. Precizează, în continuare, că deși în două localități din scaunul Arieș, și anume în Moldovenești și Plăiești populația maghiară nu a fost supusă la nici un fel de pagube (din partea revoluționarilor români), totuși, s-au găsit niște „maghiari nemernici” (*gaz magyarok*) care în ianuarie (1849), în timpul nopții, au dat năvală în rândul românilor pașnici, ba chiar și al maghiarilor, le-au spart geamurile și i-au incendiat, și în felul respectiv au determinat refugierea acestora, pentru ca apoi să le jefuiască bunurile. Iată, așadar, o conștiință lucidă și plină de umanitate, care a evaluat corect evenimentele din timpul revoluției încă în epocă.

În capitolul IV, intitulat *Războiul civil. Tribunalele statariale* sunt prezentate atât atrocitățile făcute de revoluționarii maghiari și de plebea pe care o folosea în represiuni

contra românilor, cât și pagubele și omorurile făcute de români pe teritoriul comitatelor Cluj, Turda și scaunul Arieș. Din zona comitatelor Cluj și Turda sunt cunoscute în toată Transilvania cazurile martirilor români Ioan Buteanu, preotului Ioan Pop (tatăl lui Alexandru Papiu Ilarian), Constantin Roman-Vivu, Alexandru Bătrâneanu, ale tribunilor săi Vasile Simonis și Vasile Turcu ș.a. S-au instituit tribunalele statariale de judecată sumară, care au condamnat la moarte pe numeroși români, în zona cercetată cele mai active și mai monstruoase instanțe de acest fel erau cele de la Cluj, Turda și Gurghiu, erau cazuri în care înșiși membrii unor astfel de tribunale participau ei înșiși, cu mare sadism, la ucideri.. Folosirea secuimii, ca forță de represiune, nu a fost îndreptată asupra unor cazuri concrete de ilegalitate, ci foarte grav, împotriva unor etnii: română și săsească, astfel i-au căzut victime și numeroși români din zona de Câmpie a comitatelor Cluj și Turda, precum și sași din Reghin și jur, după adunarea de la Lutița din 16 octombrie 1848. Vandalizarea prin incendiere și prădare a numeroase localități românești și a Reghinului și atrocitățile comise de cetele numeroase, nedisciplinate și nestăpânite de secui în marșul lor dispus de intelectuali fanatici, a rămas în istoria Transilvaniei drept un act de terorism condamnat pentru lumea civilizată. În lucrare sunt prezentate, de această dată în ordine cronologică, marile atrocități contra românilor, lista românilor uciși în războiul civil, pe localități. Sunt trecute apoi cazurile tragice de omoruri și pagube făcute de români, după legea talionului, la Vințu de Sus (azi Unirea, AB), Iara, precum și incendierea de către români a valoroasei biblioteci a familie Kemeny de la Lunca și salvarea ei în mare parte de către protopopul unit Ștefan Moldovan.

Administrația românească în comitatele Cluj și Turda este titlul și subiectul capitolului V al lucrării. Veritabilă victorie a Revoluției Române din Transilvania, administrația românească a avut loc în toamna anului 1848 pe teritoriul celor 15 prefecturi,

inclusiv în Câmpia Transilvaniei, și din toamna aceluiași an până în vara anului 1849 s-a exercitat numai în Munții Apuseni ai Transilvaniei, cetate naturală apărată eroic de moșii lui Avram Iancu. Din păcate, se păstrează documente ale exercitării acestei administrații doar din timpul Prefecturii a XII-a conduse – după execuția lui Alexandru Bătrâneau – de prefectul Constantin Romanu-Vivu. Se cunosc împrejurările înființării celor 15 prefecturi românești după cea de-a treia mare adunare națională românească de la Blaj din septembrie 1848. Comitetul Național Român, încă nerecunoscut de Comanda Generală (General-Commando) a armatei austriece de la Sibiu, s-a adresat la 3 octombrie 1848 feldmareșalului Puchner, comandantul armatei austriece în Transilvania, înștiințându-l despre ridicarea armată a românilor și de înființarea celor 15 prefecturi. Se cunoaște „*Protocolu Prefecturei Legiunei Române XII*”, care este singurul registru de acte intrate și ieșite al unei prefecturi românești, cunoscut și păstrat până la noi. Reiese din acest document foarte important o bogată și diversă activitate administrativă românească în zona Câmpiei Transilvaniei, condusă cu spirit de dreptate, indiferent de etnia locuitorilor care intrau în contact cu administrația românească, fie cu probleme economice, fie cu probleme juridice sau militare.

În capitolul VI intitulat *Acțiuni militare și lupte pe teritoriul comitatelor Cluj și Turda și al scaunului Arieș* sunt trecute în revistă înfruntările militare care au avut loc în unitățile administrativ-teritoriale studiate, luptele de la Glodeni și Voivodeni (MS) pentru ocuparea, respectiv apărarea Reghinului, ocuparea Clujului, luptele de la Ciucea, ocuparea Turzii de către români, luptele din Munții Apuseni ai comitatului Cluj și luptele de la Teaca, Posmuș și Reghin dintre trupele imperiale și armata lui Bem.

Capitolul VII se constituie într-un mic dicționar intitulat *Protagoniști importanți. Fapte, atitudini, portrete morale* și se referă doar la activitatea acestora doar pe teritoriul unităților administrativ-teritoriale studiate, implicarea lor în acest segment al Revoluției pașoptiste, avându-se în vedere, pe lângă elita „inteligentei” române, maghiare și săsești de la 1848-1849 și figurile cele mai malefice care au comis marile atrocități contra românilor. Toți acești actori importanți au fost inițiatorii și susținătorii unui program politico-ideologic sau altul, unei acțiuni, unor curente de gândire mai mult sau mai puțin democratice, mai mult sau mai puțin liberale, mai mult sau mai puțin influente, unii cu un rol secundar, dar nu lipsit de importanță, și alții cu rol decisiv într-o

etapă sau alta a revoluției. Vom cunoaște astfel interesante tipologii umane: revoluționari cu caractere integre, unii cu formație intelectuală solidă pentru epoca lor, unii mai dedicați cu patos tineresc, până la jertfă, pentru neamul din care făceau parte, unii interesați de idealurile generale ale libertății, egalității și democrației, alții orbiți de realizarea dezideratelor propriului neam, în mod exclusivist, nevoind să se aplice idealurile pașoptiste și pentru celelalte naționalități din Transilvania, alții distingându-se pur și simplu prin acțiuni inumane și pline de cruzime. Se cristalizează astfel rolul fruntașilor celor trei tabere care s-au confruntat în revoluția de la 1848-1849 în Transilvania: pe de-o parte cei din tabăra revoluționară maghiară, care au luat primii inițiativa, cu implicarea guvernului de la Pesta și al lui Kossuth și care au decis uniunea Transilvaniei cu Ungaria și au angajat apoi toate forțele administrative de stat și militare pentru a menține un statu-quo considerat de ei deja fapt încheiat, legal și definitiv, și, pe de altă parte, fruntașii români și sași care s-au opus, nu binefacerilor revoluției pe planul intereselor individuale ale unui stat prezumat democratic, ci acelui statu-quo al uniunii statuat fără ei și planului de maghiarizare rapidă a românilor și a populației nemaghiare, tonului ultimativ și opresiv cu care li se adresa în acest sens, considerând că fără să li se permită o viață națională proprie, orice întreprindere comună, inclusiv progresul social, este lipsită de obiect.

*Revoluția pașoptistă din comitatele Cluj, Turda și scaunul Arieș în literatură. Studiu de caz Mihai Eminescu **Geniu pustiu** și Ioan Paul **Florică Ceterașul*** este titlul capitolului VIII al lucrării. Romanul postum *Geniu pustiu a fost* scris de Eminescu la vârsta când încă n-avea nici douăzeci de ani și cuprinde un episod din Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania, despre care marele poet a auzit de la profesorul său Aron Pumnul (1818-1866) și, cu siguranță, de la oameni în peregrinările sale prin Ardeal. Marele poet era conștient de faptul că, pentru români, anii 1848-1849 au fost un timp tragic, de jertfă și luptă pentru apărarea ființei naționale. Acest timp îl evocă în autobiografia lui Toma Nour, transilvănean, student la Cluj, tânăr romantic și impetuos, eroul principal al romanului, un alter ego al lui Eminescu însuși. Scriitorul Ioan Paul, în *Florică Ceterașul*, a reușit să evoce cu mare forță a expresiei și cu multă veridicitate istorică episodul luptei sătenilor din Podeni, scaunul Arieș, în anii Revoluției de la 1848-1849, desigur, după mărturiile tatălui său, Vasile Paul, care la 17 ani s-a înrolat în ceata lui Lică a Rusului, vrednicul și viteazul jude al satului, unul dintre oamenii de nădejde ai

lui Avram Iancu. Ampla nuvelă a lui Ioan Paul a fost apreciată și de Garabet Ibrăileanu și este considerată principala creație a acestui scriitorul ardelean devenit după 1918 profesor universitar la Cluj. Cunoaștem astfel un fragment important al Revoluției române de la 1848-1849 din scaunul Arieș.

Lucrarea este completată cu o *Cronologie* care rezumă principalele evenimente defășurate în timpul Revoluției în unitățile teritorial-administrative studiate și cu *Anexe documentare* și *Anexe iconografice* care vin să susțină cu forța documentului primar și a imaginii sinteza realizată în teză.

În urma cercetărilor întreprinse pe numeroase surse edite și inedite (enumerare la *Izvoare arhivistice și bibliografie selectivă*) se desprind o serie de concluzii. În primul rând, cele două comitate din centrul Transilvaniei, Cluj (Cojocna) și Turda, precum și scaunul Arieș, datorită poziției lor geografice, datorită capitalei transilvane – Clujul, situată la mijlocul axei comitatului Cluj, au jucat un rol decisiv în Revoluția de la 1848-1849. Deciziile luate la Cluj de Dietă – forul legislativ și politic cel mai important pentru destinul ulterior al Revoluției și al țării – au marcat definitiv desfășurarea evenimentelor în Transilvania și au dus la războiul civil, cu numeroase victime omenești și mari pagube materiale. Pe teritoriul comitatului Cluj, în zona vestică a Apusenilor era și principala cale de comunicație dintre Transilvania și Ungaria, spre și dinspre Huedin și Ciucea, cu rol foarte important pentru comunicarea dintre guvernul ungar și autoritățile maghiare din Transilvania, inclusiv pentru alimentarea cu forțe armate a revoluției maghiare transilvane din comitatele ungare. Pe de altă parte, Câmpia Transilvaniei, locuită în majoritate absolută de români, era un loc deschis, extrem de vulnerabil pentru atacuri armate, situație valabilă și pentru comunitățile românești din ambele extremități ale comitatelor Cluj (Cojocna) și Turda, excepție zona montană a Clujului de Sus, cea care a

rezistat eroic apărând centura dinspre est a cetății inexpugnabile a Apusenilor. Pe teritoriul comitatului Turda era și un puternic centru urban săsesc – Reghinul, în jurul căruia erau câteva insule rurale săsești. Datorită poziției politice a sașilor în Revoluție, Reghinul va suferi represaliile insurgenților maghiari și ale maselor de manevră secuiești. Tot astfel, comunitățile românești din zona Gurghiului și Târgu Mureșului, vecine cu scaunul Mureș și cu Secuimea, au fost expuse forței militare bine pregătite și înarmate din aceste scaune secuiești, cu tradiție de zone militarizate. Reacția românilor din cele două comitate studiate și din scaunul Arieș a fost în ton cu linia națională a românilor transilvăneni, adoptată în marile adunări românești de la Blaj. Desigur că poziția bătrânului episcop Ioan Lemeni în Dieta care a votat uniunea Transilvaniei cu Ungaria - înaltul ierarh fiind de fapt, nu actor, ci victimă, supus terorii mulțimii manifestațiilor maghiari din Cluj - nu a contat ca reprezentanță reală a românilor transilvăneni.

Reacția țăranimii din cele trei unități administrative studiate a fost, treptat, cât mai evidentă, sub conducerea preoților locali, a tribunilor și prefecturilor. Inițial, nerăbdarea țăranilor de a se elibera de robote a fost cauza unor mișcări importante, supuse represiunilor militare dispuse de Guberniu, cu sediu la Cluj.

Revoluția de la 1848-1849, privită prin prisma realizărilor pozitive, a antrenat și societatea transilvană spre progres, a cristalizat conștiințe naționale, a eliberat căi spre civilizație, libertate și demnitate umană, a încercat să racordeze teritoriul unei țări, profund marcate de lanțurile feudale, la lumea occidentală, europeană, a răspuns, în parte, aspirațiilor oamenilor spre cunoaștere, învățământ, cultură. Pentru românii transilvăneni, pe care revoluția i-a prins în mare parte nepregătiți, acest moment istoric a fost prilejul maturizării conștiinței politice, a fost o școală a exercițiului lor politic, după secole de marginalizare a lor de la viața politică a Transilvaniei.

Din punct de vedere social, și pentru maghiarii din Transilvania, momentul Revoluției pașoptiste a fost unul benefic, deoarece și iobagii maghiari și secui au fost eliberați de șerbie. Din punct de vedere național, Revoluția a fost iarăși un moment de câștig pentru maghiari, prin formarea unui guvern propriu, a unor alte instituții politice, militare și culturale proprii. Din punct de vedere politic, revoluția de la 1848 a fost, însă, pentru maghiarii din Ungaria și Transilvania (evident, pentru cei care au forțat uniunea și s-au implicat în represalii contra acestui act politic) și un prilej de a-și cunoaște limitele până la care pot acționa fără să țină seama de drepturile și idealurile celorlalți. Din păcate, această experiență de cunoaștere a limitelor a costat numeroase victime omenești și pagube materiale. Pentru sașii transilvăneni, revoluția pașoptistă a fost un moment de scoatere a lor din cursul secular al conviețuirii triunioniste privilegiate, devenind victima celorlalte două națiuni privilegiate, care au vrut să-i excludă și pe sași, ca și pe români din ecuația „Ungariei Mari”. Tolerând secole la rând situația nedreaptă a unei națiuni majoritare „tolerată”, sașii s-au văzut în mod brutal puși și ei într-o situație de extremă intolerabilitate.

Cunoașterea desfășurării evenimentelor de la 1848-1849 pe unități administrativ-teritoriale (comitate, scaune) se impune, așadar, ca o necesitate reală deoarece însăși conducătorii Revoluției pașoptiste se bazau pe conducerile administrative comitatense și scăunale, care au dat fiecare o notă de personalitate și o particularitate proprie desfășurării evenimentelor, așa cum reiese și din această analiză și sinteză privind comitatele Cluj (Cojocna), Turda și scaunul secuiesc Arieș. Cunoașterea cât mai completă a trecutului ne eliberează astfel de numeroase suspiciuni și chiar traume, pentru a putea realiza cu deplină înțelegere o reconciliere cu trecutul, atât la nivel individual, cât și la nivelul colectivităților umane de diferite origini etnice, pentru a depăși confruntările pe motive istorice, așa cum se comportă țările europene cu un îndelungat exercițiu democratic.

CUPRINS

CUPRINS.....	1
INTRODUCERE.....	Error! Bookmark not defined.
ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI.....	Error! Bookmark not defined.
I. CLUJUL – CENTRU AL REVOLUȚIEI DE LA 1848 ȘI AL ADMINISTRAȚIEI POLITICE ȘI MILITAR-REPRESIVE MAGHIARE.....	Error! Bookmark not defined.
1. Debutul și desfășurarea Revoluției în orașul Cluj (primăvara anului 1848)	Error! Bookmark not defined.
2. Dieta Transilvaniei (29 mai – 18 iulie 1848)	Error! Bookmark not defined.
3. Guvernul	Error! Bookmark not defined.
4. Comandamentul trupelor imperiale în Transilvania.....	Error! Bookmark not defined.
5. Primăria.....	Error! Bookmark not defined.
6. Gărzile naționale maghiare	Error! Bookmark not defined.
7. Comitatul Cluj.....	Error! Bookmark not defined.
8. Presa clujeană.....	Error! Bookmark not defined.
9. Linia națională românească.....	Error! Bookmark not defined.
II. EVENIMENTE REVOLUȚIONARE ÎN COMITATUL TURDA	Error! Bookmark not defined.
1. Debutul și desfășurarea revoluției în comitat.....	Error! Bookmark not defined.
2. Sărbătoarea eliberării din iobăgie de la Aluniș (Maierău)	Error! Bookmark not defined.
3. Recrutările pentru armata ungară.....	Error! Bookmark not defined.
4. Trecerea spre Cluj a lăncierilor români.....	Error! Bookmark not defined.
III. MIȘCĂRILE REVOLUȚIONARE DIN SCAUNUL ARIEȘ	Error! Bookmark not defined.

IV. RĂZBOIUL CIVIL. TRIBUNALELE STATARIALE .....**Error! Bookmark not defined.**

1. Atrocități contra românilor.....**Error! Bookmark not defined.**

2. Pagube și omoruri făcute de români (pe teritoriul comitatelor Cluj, Turda și scaunul Arieș)**Error! Bookmark not defined.**

V. ADMINISTRAȚIA ROMÂNEASCĂ ÎN COMITATELE CLUJ ȘI TURDA**Error! Bookmark not defined.**

VI. ACȚIUNI MILITARE ȘI LUPTE PE TERITORIUL COMITATELOR CLUJ ȘI TURDA ȘI
AL SCAUNULUI ARIEȘ .....**Error! Bookmark not defined.**

1. Luptele de la Glodeni și Voivodeni (MS) pentru ocuparea respectiv apărarea Reghinului**Error! Bookmark not defined.**

2. Ocuparea Clujului .....**Error! Bookmark not defined.**

3. Luptele de la Ciucea.....**Error! Bookmark not defined.**

4. Ocuparea Turzii de către români.....**Error! Bookmark not defined.**

5. Luptele din Munții Apuseni ai comitatului Cluj .....**Error! Bookmark not defined.**

6. Luptele de la Teaca, Posmuș și Reghin.....**Error! Bookmark not defined.**

VII. PROTAGONIȘTI IMPORTANȚI. FAPTE, ATITUDINI,

PORTRETE MORALE.....**Error! Bookmark not defined.**

VIII. Revoluția pașoptistă din comitatele Cluj, Turda și scaunul Arieș în literatură. Studiu
de caz Mihai Eminescu *Geniu pustiu* și Ioan Paul *Florică Ceterașul*.....286

1. Mihai Eminescu *Geniu pustiu*.....286

2. Ioan Paul, *Florică ceterașul*.....293

CONCLUZII 300

CRONOLOGIE 305

IZVOARE ARHIVISTICE ȘI BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 311

ANEXE .....**Error! Bookmark not defined.**

ANEXE DOCUMENTARE

1. Lista capilor de familie izraeliți din Cluj, din perioada 1836-1845.....327
2. Conscripția evreilor clujeni din 1846.....331
3. 1850 ianuarie 10, Cluj. Plângerea locuitorilor din Muntele Filii de Sus adresată colonelului Urban de a fi scutiți de dare pentru că le-a fost ars satul de către „rebelii” unguri.....332
4. 1850 februarie 2, Sălicea. Cererea locuitorilor din Sălicea adresată comisarului regesc al Turzii, Pantelimon Domide, pentru eliberarea unui tânăr nevinovat din satul lor jefuit de „ostași rebeli” 333
5. 1850 februarie 16, Cacova Ierii. Lista locuitorilor din Cacova Ierii, morți „prin mânele magiarilor” 335
6. 1850 februarie 18, Agriș (azi com. Iara, jud. Cluj). Plângerea locuitorului Chiță Cardiş din Agriș adresată comisarului regesc al Turzii, Domide, pentru a fi despăgubit de paguba făcută de „Armata Ungureasche” 336
7. 1850 martie 1, Muntele Băişorii. Lista locuitorilor din Muntele Băişorii „peritzi prin rebeli” 338
8. 1850 martie 6, Cacova Ierii. Lista locuitorilor din Cacova Ierii căzuți „*cu occasiunea revoluțiunei magiare*” 338

9. 1850. Cererea văduvei Gavrileasă Copil din Agriș adresată colonelului Urban ca să pedepsească pe ucigașul barbatului ei, F. Papai din Turda, și să fie despăgubită.....	339
10. 1850. Plângerea locuitorilor din Muntele Săcelului adresată colonelului Urban să fie scutiți de dări deoarece „furia rebelilor s-au versatu veninul” și asupra lor și le-a ars casele.....	341
11. 1850 februarie 16. Lista locuitorilor din Berchiș, azi Borzești, împușcați de tabăra ungară în 1849.....	342
12. [1850]. Leon Barițiu din Petreștii de Mijloc se plânge comisarului regesc de faptul că i-a fost jefuită casa când au venit a doua oară taberele ungurești.....	343
13. Lista românilor din Ocolihu Mare, uciși în timpul Revoluției maghiare în 1849.....	344
14. Populația comitatului Cluj la 1850, pe sate, după etnie.....	345
15. Populația comitatului Turda la 1850, pe sate, după etnie.....	356

ANEXE ICONOGRAFICE

1. Marea Adunare Națională de la Blaj.....	367
2. Dieta de la Cluj din 1848.....	367
3. Sediul Guberniului de la Cluj.....	368
4. Teatrul din Cluj de pe str. Lupului (azi Kogălniceanu).....	368
5. Castelul lui Wesselenyi Miklos de la Jibou.....	369
6. Castelul lui Teleki Jozsef de la Coltău.....	369
7. Scenă din revoluția ungară.....	370
8. Membrii guvernului revoluționar ungar la 1848.....	370
9-12. Nicolae Bălcescu, Ludovic Kossuth, Aron Pumnul, Nicolae Solomon.....	371

13-14. Ferdinand I, Franz Josef.....372